

Ret og religion i en nordisk kontekst

En lang række faktorer er baggrund for, at spørgsmål om Ret og Religion er begyndt at trænge sig ind på scenen i nordisk retsvidenskab. En af de mere etablerede af disse faktorer er, at de nordiske lande er de eneste i verden, som siden reformationen inden for europæisk kristendom har været præget af, at mere end 90 % af befolkningerne har været lutheranere. Andre religioner udgjorde mindretal og i flere hundrede år efter de europæiske religionskriges ophør, var ikke-lutheraneres adgang til de nordiske kongers riger og lande betinget af en særskilt tilladelse, en dispensation til at udøve andre religioner. Det prægede også retsordenen i de nordiske lande. Det lutherske princip om adskillelse mellem religion og ret fik en særligt stærk udformning i moderne, nordisk kontekst, netop på baggrund af den fælles normative referenceramme. Selv religionerne blev, i hvert fald i Danmark og Norge, omformet til statslige forvaltningsvæsener. Med denne baggrund rejser der sig en række spørgsmål.

Først og fremmest – og måske også mest grundlæggende – påvirkes de nordiske modeller for relationer mellem stat, nationalkirker og øvrige trossamfund i stigende grad af menneskeretlige perspektiver. Dette er velkendt, ikke mindst fordi nylige ændringer eller revisioner af grundlove og andre basale religionsretlige regelsæt i alle nordiske lande, bortset fra Danmark, har givet anledning til udredningsarbejder i lovkommissioner mv. Disse udredninger og de rejste problemer i det hele taget har givet stof til specialstudier

på det kirkeretlige og religionsretlige område, ligesom feltets problemer i større eller mindre grad er slået igennem i mere generelle fremstillinger indenfor de traditionelle hoveddiscipliner (forfatningsret, forvaltningsret, m.v.). Det er samtidig en retsudvikling, der i væsentlig grad påvirkes af EU-rettens diskriminationsforbud i TEF art. 13 (en bestemmelse, der dog skal kombineres med anerkendelsen af kirkers og trossamfunds forhold i Amsterdamtraktatens erklæring nr. 11). Også det tolkningsmæssige rum omkring de religionsretlige bestemmelser i FN-konventionerne og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols tolkning af EMRK's religionsretlige bestemmelser påvirker den nordiske debat på området. På baggrund af en konkret dom kommer *Lisbet Christoffersen* i sin artikel med et bud på, hvilke konsekvenser denne udvikling kan få for forholdet mellem ret og religion i Norden.

Hertil kommer, at en ændret befolknings sammensætning skaber ændringer i det, der måske tidligere kunne betegnes som den nordiske monokultur i retning af større pluralisme. Alle vil her på baggrund af medieanalyser og statistiske oplysninger pege på, at islam i flere nordiske lande nu er det næststørste trossamfund. Men også de nordiske katolske kirkesamfund og andre kristne trossamfund har fået væsentlig befolkningstilvækst og ændret befolknings sammensætning fra at være nationale mindretalsreligioner, baseret på meget gammel indvandring og omvendelse, til nationalt og etnisk set at

være blevet blandingstrossamfund. Tilsvarende har en række østlige religioner fået faktisk eksistens i Norden. I andre trossamfund – og her er vel de jødiske menigheder karakteristiske – ses en vis uddifferentiering, baseret på afvandring og sekularisering. Alt dette peger på, at religiøs overbevisning har øget tiltrækningskraft, vel at mærke nu på baggrund af en manglende normativ indflydelse på samfundsmæssige forhold. Det er resultatet af den sekularisering, der blev gennemført i Norden i forlængelse af reformationen. Imidlertid er der, som *Jens Teilberg Søndergaard* peger på, også en konflikt mellem forskellige opfattelser af forholdet mellem religion og demokrati i spil her.

Netop den kulturelle og etniske blanding inden for trossamfundene, ikke mindst trossamfund med stærkt hierarkisk struktur, medfører, at den transnationale karakter af religion, tro og krav på retlig konsekvens får større gennemslagskraft. Det indebærer, at de nordiske retsordner i stigende grad stilles over for spørgsmål om religiøs påvirkning af retsordenen. Det er spørgsmål, man egentlig troede var lukket som led i de borgerlige grundloves tilsagn om religionsfrihed. Men som det fremgår af *Hege Storbaugs* artikel, bliver også nordiske retsordner nu mødt med forsøg på religiøs påvirkning, en tendens, hvis internationale karakter fremgår såvel af *Margit Cohen's* gennemgang af jødiske personretlige forhold, som af *Anne Hellum's* anmeldelse af to bøger, der analyserer pakistanske møder mellem religion og ret. Det er nok karakteristisk, at ikke mindst kvindereftlige perspektiver har sit fokus i religionsrettens møde med person-, familie- og arveretten.

Ret og religion i en Nordisk kontekst rækker imidlertid ud over eller bagom disse klas-

siske retsdogmatiske konfliktfelter. I sin introducerende artikel peger *Kjell-A. Modéer* på den udvikling i tilgangen til forholdet mellem ret og religion, der præger den retsvidenskabelige diskurs i to forskellige retssystemer, præget af stærke forfatningsdomstole. Han peger dermed på retskulturelle og retsfilosofiske dimensioner af møder mellem ret og religion som normative systemer og grundlæggende tankemønstre. Dette fokus, der har klart præmoderne træk, indskrives i en senmoderne retlig diskurs. *Juha-Pekka Renntto* går i sin artikel et skridt videre ved direkte at rejse klassiske naturretlige spørgsmål i relation til den helt aktuelle problemstilling om nordiske landes deltagelse i angrebskrig i Mellemøsten. *At lære de utro med sværdet* er titlen på hans refleksioner. Det er i og for sig en fælles problemstilling for alle temanummerets artikler: hvem er tro og hvem er utro – og mod hvad? Hvem kan tiltage sig definitionsmagten for retten og for religionerne, og hvordan udpeges de redskaber, der anvendes til at fastholde den lære, der defineres som den rette for henholdsvis ret og religion.

Grænseoverskridende er det at beskæftige sig med temaet Ret og religion. Vi håber, dette temanummer ved at udfordre vante grænser kan være med til at skabe yderligere interesse i Norden for et forskningsfelt under udvikling.

Dette nummer er redigeret af den danske redaktion under medvirken af Lisbet Christoffersen. Redaktionen vil gerne takke for de ideer og den viden, som Lisbet Christoffersen har bidraget med i forbindelse med realiseringen af indeværende temanummer.